

Szelestei N. László

ZRÍNYI MIKLÓS TANÁCSAI A CSÁSZÁRNAK 1664 TAVASZÁN

A Vatikáni Könyvtárban több érdekes, a török–magyar harcokkal foglalkozó kézíratra akadtam.¹ Zrínyi Miklós neve gyakran szerepel a követjelentésekben, de jó néhány traktátus és egyéb irat is sűrűn emlegeti.

A Patetta-fond 985. számú kéziratában pl. Zrínyinek két, 1663-ban írt olasz nyelvű levelének másolata is fennmaradt. Az április 30-án Csáktornynán kelt levélben dédapja példáját felidézve a vallásért és a hazáért való dicső halál gondolatával foglalkozik.² A kötetben ezt megelőzi egy másik. Lipót császárhoz írt levele, amely az alábbi „címet” viseli: *Protesta anepigrafica all'Imperatore per non far la guerra al Turco*.³ Ebben az ország kiszolgáltatottsága miatti keserűségét terjeszti a császár elé:

„Főlséged bőségesen megértheti, mekkora dühösséget készül ránk okádni a mohamedán veszettség és milyen telhetetlen gyűlölettel tekint Horvátország népére és hogy mesterkedik gyökeres kiirtásán. Mit teszünk mi ilyen helyzetben? Talán várjuk elegendő számmal és készüllettel az ellenség ilyen nagyszabású készülődését? Minden erősségünk nagyobb részét nyitva áll és szinte összedőlt, különösen Károlyváros, amelynek falain a hintók is átjárhatnak. Nincs többé semmi őrség, nincs, aki katona akarna lenni, nincs pénz, ami a háború idege és nincsen remény a szomszéd tartományok segítségére. amelyek réműletükbe szinte előbb kezdenek önmagukban kételkedni, mint hogy jelét adnák annak, hogy valami segítséget tudnak nyújtani nekünk. Egyszóval nincsen elképzelhető gondoskodás. Maga a végek főkapitánya rosszul végzi feladatát, nincs fegyelem a katonaságban, nincs semmi szeretet vagy gond a katonák irányában, hanem örökös irigykedés, folytonos széthúzás és a legnagyobb fokú kölcsönös gyűlölködés.”

A Chigi-fondban az O. III. 38. jelzetű 17. századi másolatgyűjtemény több török elleni művet is tartalmaz.⁴ Érdekes, és témánk szempontjából is figyelemre méltó, hogy benne van az oly sok másolatban meglevő *La lucerna di Cesare cioe Discorso del Conte di Sdrino colla lucerna dell'Imperatore Leopoldo* c. vitairat⁵ és egy másik, az 1664. évi harci eseményekkel foglalkozó irat is: *L'amicitia Politica. Risposta del Caimecan di Constantinopoli All'Apologia del Primo Vizir* címmel.⁶

A meglehetősen vegyes anyagú kötet egy eddig ismeretlen Zrínyi-műnek a másolatát is megőrizte.⁷ A traktátussá szélesedő, császárhoz írt felterjesztés szövegét és fordítását az alábbiakban teljes terjedelemben közöljük.

A szöveg szerint Zrínyi Miklós e felterjesztést öccsére, Péterre bízta, aki „minden részletről pontos tájékoztatást” is ad a császárnak. A most megtalált olasz nyelvű változat fordításnak látszik,⁸ a szöveg néhol hibás is.⁹ A fordítás létrejöttét szerzője szándéka, a téli hadjárat utáni népszerűsége, sőt még

¹ 1975-ben három hónapot tölthettem Rómában, s akkor a könyvtár több fondjának kézírásos és gépiratos katalógusát, ill. inventáriumát átnéztem.

² f. 91. Kiadását I. Zrínyi Miklós összes művei, II. kiad. Kiad. CSAPODI Csaba és KLANICZAY Tibor, Bp. 1958. 323–326, 557–560. A Patetta-fondban található másolatból az utóirat hiányzik.

³ f. 90. Kiadta CSAPODI Csaba, ItK 1962. 748–749.

⁴ Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában a teljes kötetről van mikrofilm.

⁵ ff. 245–307.

⁶ ff. 136–155.

⁷ ff. 157–172.

⁸ Eredeti nyelvként a latinra gondolok. Alapos nyelvi elemzés talán majd igazolja e feltevést.

⁹ Pl. furcsa, hogy Zrínyi önmagát még ekkor is a magyar hadak parancsnokának nevezi, holott 1663 végén e tisztséget megvonták tőle. Érdekes, esetleg Zrínyitől származó költői túlzás, hogy dédapja Szigetvárnál feleségével az oldalán rohant ki.

Zrínyi Péter személye is magyarázhatja. A felterjesztés hangneme bizonyára megnyerhette néhány követ és feletteseik tetszését.

A császárnak adott tanácsokat – amint ez a szövegből kiderül – Zrínyi 1664 májusában, esetleg április utolsó napjaiban írta. Benne nemcsak tudósít és kér, hanem a császár belső tanácsadójaként szól. A szakemberek bizonyára vita tárgyává teszik majd tanácsait, ezt én itt nem tartom feladatomnak.

Egy olyan Zrínyi-mű került a kezünkbe, amely a konkrét helyzetben beszél a védekezésről és támadásról, elemzi a török és a keresztény erők helyzetét, továbbá személyi kérdésekben is javaslatot tesz.

A török jön, ereje nem lebecsülendő. S mit teszünk mi? E kérdésre adott válasza lesújtó, bővebb kifejtése a fentebb idézett korábbi felterjesztésének. A szöveget átszövik a személyesen viselt harcok tapasztalatai és a dédapát idéző példa: a halálig való kitartás – és természetesen a segítség sürgetése. Előkerül a Zrínyi-fivérek elleni politikai aknamunka megemlítése is.

Az európai helyzet elemzések is fontos kérdéseket vet föl. A birodalmi gyűlés miatti nehézségeket, a politikai és vallási ellentéteket véleménye szerint a harcok idején azzal tudná megszüntetni a császár, ha személyesen vállalná a birodalmi hadak fővezerségét. Zrínyi javaslata egyébként erre a tisztségre a híres Turenne, Wrangel vagy Nassaui Móric. De az is érdekes, hogy kiket és miért nem javasol. Taktikai megfontolásból, „az idő szavához alkalmazkodva” most az egység a fontos, a politikai és vallási különbségeken felülemelkedve kell kiűzni a törököt, amely egész Európát veszélyeztet. Támadni kell, nem védekezni: nem Fabius fontolgatására, hanem Marcellus határozottságára van szükség. Ennek előfeltétele: a császárnak rendet kell teremtenie, az uraknak pedig nem fecsegnie, hanem sürgősen és baráti egységben harcolni.

La verità Consigliera del Conte Nicolo di Sdrino
sopra gl'emergenti della presente guerra
Fra Sacra Maesta Cesarea et il Gran Turco[157]

Sono tanti i motivi, che mi obligano a rappresentare alla Maestà Vostra l'infelice positura di questa Provincia, e di quest'armi alla mia fede commesse, che costringendomi a non badar punto al sopracciglio di Cortigiani politici, poco amici delle penne troppo sincere rissolvo di porre il piede sul volto a tutti i rispetti, per salvare quello di espor tutto gl'occhi della Maestà Vostra la verità senza velo, affinche la prudenza vedendo con gl'occhi proprii dentro le mie espressioni il bisogno della Croazia, che colla mia voce ricorre a suoi piedi, incarichi il suo consiglio di provvedere, ma con celere opportunità, alle imminenti sciagure.

Con quali esserciti e proviggioni militari si vada preparando il nemico Ottomano carico di fulmini per // [157'] incenerir specialmente questa Provincia. E con quanta miseria e confusione qui si apprestino le necessarie difese, diffido poterlo esprimere senza nota, ch' io troppo estenui queste, e magnifichi quelle, quasi che lo spavento m' abbagli il discorso. Ma che non sia Panico timore il mio, ne fanno larga fede le mie precedenti azioni, ed oltre l' arse campagne, le devastate Castella, le spogliate Città (qual elle siano), e i Ponti spianati, anche nel piu rigido dell'Inverno dalle mie scorse inoltrate per tante leghe nel Paese nemico, sino a gl'estremi confini di queste tenute che Sava, e Danubio rinchiude, parlano quanto battute [?] le congiunture, che offertimisi dalla fortuna, elemosinate dall'industria, hanno dato a dividere che il minimo de'miei rispetti è quello di custodir la vita, ambiziosa di sacrificare in servizio della fede di Cristo, e della Maestà Vostra contro il ferro Ottomano che irritato vivamente dalle percosse inferiteli, s'arruota con principal disegno di // [158] mio estermio. Ma trovandosi la mia conservazione (qualunque ella sia) troppo connessa con quella de'miei confini, non volsi assicurare alla forza dello spavento de'Turchi; ben si al Zelo, che sò havere per gl'interessi della Maestà Vostra, se io senza ingiuria del vero, riesco molesto alla sua Provvidenza con poco fausti, ma molto fedeli raguagli.

Sacra Maestà non può negarsi, che da'prosperi eventi della passata Campagna siasi insperanzato il Primo Visir di proseguir felicemente le sue conquiste nella entrante stagione, animatosi inoltre dalla infideltà de gl'Ungheri, e molto più dalla debolezza delle nostre forze, e dalla stravagante lentezza, con cui procedono i potentati d'Alemagna in cotesta adunanza,^{1°} la quale mentre consuma le settimane e

^{1°} Tudniilik Regensburgbau.

mesi in cortegianeschi, e puerili puntigli, prevede, ma non prevede, con opporsi a quei torrenti d'armati, che forniti delle necessarie appartenenze v'è ponendo in ordine il nemico per innondare Ungheria, Moravia, Austria, e Croatia alla // [158'] prima comparsa dell'essercito; già da Belgrado si sente, che comincia a porsi in marchia la turba dell'Asia, e già s'ingegnano balzar fuori da queste vicinanze i Tartari, e gl'altri qui d'intorno suernati, a'quali se bene spero dar qualche scacco alla prima occasione che si lascino vedere scoperti, non potrò francamente oppormi quando saranno rinforzati. Ma che potrò far io contro l'immensità dell'armi, che si contano nel grosso d'Acmet e forsi col suo Sultano di risserva? E chiaro che il Gran Turco in tempo d'altissima pace non imprende viaggi lontani senza cento milla persone d'accompagnatura, la quale si radoppia in tempo di guerra si che se quest'anno egli comparisce a fiancheggiare il Primo Visir in vicinanza di Belgrado, non condurrebbe seco meno di dugento milla huomini della sua corte senza comprendervi i soldati del campo.

Mio corrispondente, che in Bulgaria si trattiene, m'avviso esser di già aggiustata la marchia di cento milla Timar, quaranta milla Tartari, ventimilla nuovamente // [159] assoldati colla regia pecunia, venti milla de confinanti Ungheri, Bossinesi, Greci e Bulgari, cinque milla Albanesi, quindici milla Transilvani, vintimila [!]] fra Valachi e Moldavi, e trenta milla Gianizzeri, tutti sommano ducento cinquanta milla Persone, fra quali si contano sopra cento milla Europei, compresi li Gianizzeri et Albanesi. Or questa si gran mossa di gente eletta, e coraggiosa (quando anche non si voglia far stima, delle Asiatiche canaglie) è quella che se bene sola s'armasse dovrebbe tener sollecita ogni gran bravura, ancorche fosse d'Alcide. Che sotto un Principe di 24 anni inesperto del mestiero della guerra e sepolto ne'lussi del suo seraglio, s'habbia a temere formidabili progressi della Monarchia Turchesca, che con tanta numerosa canaglia affamerà se medesima o v'junque passi, haverei motivi da dubitare, se non sapessi che l'Asia, la Tracia, et il mar negro faranno larga abbondanza d'Annona al campo nemico. E che se bene ragazzo infracidito nel suo porcile, colle braccia de'suoi rinegati, // [159'] e colla testa del suo Divano può maneggiare lontane, e gravissime imprese; mentre anche incatenato dalle braccia di cinquanta Sultane, e sempre temulento frà le sue tazze Selino Secondo espugnò il Regno di Cipro, seppe comparire con formidabile armata a Lepanto, seppe esser vinto dalla lega Cristiana, e nondimeno s'avanzò < alla > ad impadronirsi di Tunisi, e carpir di mano dalla Potenza di Spagna quella fortissima piazza della Goletta.

Onde si vuol far non poca stima della testa del presente Sultano, o si mostri a gl'esserciti, o stiasi nelle caverne delle sue stelle.

L'intenzione dell'inimico veramente non si può senza pericolo d'abbaglio dichiararsi per rissaputa. Nulladimeno si v'è probabilmente congetturando, che l'Isola del Schyt, Possonia e Naistat siano i posti primieramente amoreggiati da lui, tutto affine di separar l'Ungheria nostra, la Stiria e Croatia dal commercio dell'Austria e così affamando Giavarino e Komorra accostarsi alle mura di Vienna, e spingersi nelle viscere dell'Austria // [160] superiore e nella già assaggiata Moravia.

Nel medesimo tempo si vuol credere fuori d'ogni dubbio, che il miglior corpo del nemico essercito s'avanzi in questa dizione di Ciaccheturno, come che di lunga mano destinata per bersaglio del furor turchesco, et a quest' ora sono distintamente accertato della mossa di quelli, che armano le loro furie al mio total estermio.

Quali in tanto sono i nostri preparamenti per amassare esserciti, abili a rintuzzare l'orgoglio d'attraversare i disegni del vincitore Ottomano? E come stanno i suoi Borghi. Questa è la Constantinopoli dal nuovo Maometto desiderata. Mi giova supporre, che ella fiancheggiata dalle più ben intese fortificazioni, che la finezza della militare architettura c'insegna, rimanga sufficientemente animata di vigoroso presidio, e premunita d'ogni necessaria occorrenza. Però non vedo appianati i borghi se non a misura di moschetto, lasciandosi i più remoti per agi e ricovero a gl'agressori. Se diffender non si possono, perche // [160'] in piedi si sopportano? E vero che pare un augurarsi il male a dare a sacco al piccone quei deliziosi, e superbi palaggi che costan tesori. Ma savio chirurgo che per salute del capo discende anco a manomettere il piede. Che? Vienna è Piazza, e Città insieme, è munita d'armi, e di viveri, ricolma d'abitatori, che aggueriti dalla necessità e dall'uso saranno capaci a sostenere lungo assedio. Ah che Babilonia non ha molt'anni godeva queste, e senza comparazione maggiori prerogative, e pure per assalto fù vinta. E prima rimase espugnata l'istessa Constantinopoli, ancorche tenesse nel suo recinto settecento milla persone, quando l'hebbe assediata Maometto Secondo con dugento milla combattenti, oltre quelli dell'armata marittima. Ma sia oltre i confini dell'umana prudenza assicurata Vienna dalle nemiche invasioni, ciò non è assai. E se non si pianta senza ritardo un grosso campo a coprire l'Isola del Schyt, e la Città di Possonia non potremo impedire // [161] che l'avversario non

passi ad ogni vantaggiosa conquista, e che noi restiamo interdetti, e bloccati; e di più quando anche si copra l'Ungheria ne men questo è bastante ad impedire, che il nemico non entri in questa e nelle contigue provincie, onde si deduce esser consiglio della stessa necessità militare l'assodare un'essercito qui ancora per mantello di queste Piazze. Di molte importenze sono obligato a parlare, ma di queste che seguono, o Sacra Maestà, non posso a verun patto tacere.

Grida pur troppo colle voci della propria miseria, e d'urgente strettezza, questa dessolata Provincia, stride il famelico bisogno del nudo tozzo di pane. Vanno cenciosi, e mendici d'un vil soldo i Soldati. Regna per ordine la stessa confusione fra capi. La ubbidienza in più d'un angolo v'è trattando sponsali colle amutinazioni. Chi comanda in queste Piazze, ne meno ha scienza per ubbidire, e chi ubbidir saprebbe d'ubbidir non consente // [161'] a' superiori; idioti che ne pure hanno cognizione de'primi elementi, che dentro le Città pressidiate sanno a memoria anco i bambini: le soldatesche litigando colla propria necessità vivono insolenti e discordi, ne v'è regola, o correzione, che s'applichi a tenerle in dovere.

Le munizioni da guerra, sono così mal concie, e così scarse, che in tempo di tranquillissima pace meritarebbe d'esser ripresa la vigilanza de Governatori, se con tale economia tenesse provedute le Piazze. Carlistot porta non meno di queste provincie, che d'Italia; ancorche sia di quella gelosa importanza, che tutti sanno, giace talmente sfacciata e rotta, che in certa parte della muraglia (quasi fosse quella di Semiramide) il nemico potrebbe entrarvi in carrozza, quando il Padrone v'uscisce pure in carrozza, ma senza urtarsi punto. Cento e cento sono i difetti, che tengono infermi questi Posti, per cui potrebbe avvanzar passi l'astuzia // [162] d'Acmetto, ma l'estrema penuria del quatrino, l'ignavia de'Capi, e la corruzione della militare disciplina cagiona, che non vengano rissarciti, come il bisogno instantemente ricerca.

Questi spaventati popoli sentendo che la Monarchia Turchesca empie tutte le sue faretre per scaricarle sul loro petto, et osservando non comparire a loro soccorso alcun corpo d'essercito con le debite provisioni di pane e di ferro, e considerando quasi pendente sopra il proprio collo il taglio delle sable Maumettane ondeggiano insieme fra le braccia della disperatione incapaci di più dura sofferenza, cupidi di provvedere alla propria salvezza, onde se la Maestà Vostra non porge loro qualche maschio, et opportuno rimedio, corrono le cose a manifesta rottura.

Io, per quanto aspetta alle mie proprie incombenze, non lascio d'invigilare alla conservazione, e contentezza delle mie truppe, che per necessità di sfamarle, e rivestirle condussi allo spoglio delle // [162'] Cinquechiese, anche per tenerle ben sodisfatte, sono per finir di dar loro a sacco la mia povera casa, ma in quanto a' Pressidiarj lascio al General de'confini, et a' Governatori de' posti, che se ne prendano la cura, che devono. Il mio forte nondimeno trovandosi mal provisto de Cannoni per resistere a gl'assalti di potentissimo nemico, implora da gl'Arsenali della Maestà Vostra il soccorso de' Bronzi piu necessarij, oltre la tante volte supplicata grazia di piombo, e salnitro non convenendo ridurmi alla necessità, che nell' Autunno decorso sostenne la Piazza di Naiaisel. Doverei qui esprimermi in affare, che tocca una pupilla della Cesarea conservazione ma non pochi rispetti mi comandano il silenzio. Però dovendo la forza del vero esser superiore ad ogni riguardo dismetto il termine di corteggiare per far bene quella di Capitano fedele, ed affermo senza abbaglio, che il Conte d'Auspergh¹¹ ottimo Consigliere riesce mal Governatore per la Maesta Vostra // [163] lasciando rovinare insensibilmente Carlistot. Egli imperito confonde la direzione delle migliori importanze, e nondimeno niente apprende gli sconcerti e danni, che sono per seguirne durante il suo maneggio, si v'è persuadendo essere un' Alcide di questa Piazza per eternarvi dentro. A me forse complirebbe a dissimular questo punto, ma il giuramento prestato dal mio cuore alla Maesta Vostra quando ricevei questo bastone, mi costringe a protestarle con fedelissima sincerità, che continuandosi questa guerra la rimozione d'Auspergh; che per il passato forse poteva ascrivere a ricordo di Prudenza, al presente si è fatta Consiglio di necessità, quando s'ami la sottrazione di tanta Piazza, su cui fanno l'amore i disegni più fini dell'inimico.

Affinche dunque la Maestà Vostra rimanghi d'ogni particolarità distintamente informata et affinche degni di sollecitar per questa Provincia gli implorati soccorsi di pecunia, Pane, ferro // [163'] e soldati, incarico di tale incombenza la voce di Pietro mio fratello, il quale molto obligato nel maneggio delle correnti facende, se la Maestà Vostra stimasse proficuo l'appoggiare la direzione di queste Piazze et il comando de'confini, confiderei che rissorgessero in breve gl'affari confusi a miglior piega, e straciate le

¹¹ Auersperg, Wolfgang gróf, császári tábornok, károlyvárosi főkapitány.

difficoltà, si porterebbero fuori di riga l'inviluppate dissensioni, et i dispareri, che sogliono infelicitare, anche le più savie condotte.

E qui non depositarò in mano al silenzio lo stato assai duro in che ho ridotto la Piazza di Canissa, da me con larghe ruote a foggia di falcone bloccata con intenzione di farla consumare, e poi gettarlele addosso, prima che il nemico con grossa mano habbia comodo di soccorerla. Questa Sacra Maestà è una trave spinosa nell'occhio della sua Corona, è però favorendoci così bene la congiuntura; non si vuol trascurare ogni tentative per tagliar la testa a quest'Idra, che tiene sorto i suoi // [164] capi più di $\frac{30}{30}$ Sudditi Cesarei in contribuzione sforzata. Non tardi dunque, la Maestà Vostra a provedermi del necessario, secondo la nota, che le ne presenterà mio fratello, perche la dilazione è il più potente veleno, che possa guastare il corpo d'impresa sì bella, che uguagliarebbe le perdite d'Ungheria, se felicemente sortisce, come voglio, e debbo augurarmi, se il consiglio di Vostra Maestà con celere permissione mi rinforza d'aiuti.

Non mancheranno sofistiche, et appassionate dicerie, che in forma di politiche ragioni congiurate contro le fruttuose di chi versa sudori, e sangue per le glorie della Maestà Vostra, persuaderanno nel suo consiglio, non compire à caricar di tante grazie le spalle de'fratelli Serini, quasi che sia colpa d'ambizio il supplicare impieghi, che portano in groppa inevitabili affanni, e rovine malagevoli da evitarsi. // [164']

Il Generalato dell'armi Ungariche, di che la Maestà Vostra mi fece mercede, viene da me essercitata con indefessa applicazione per buon serviggio della Maestà Vostra, è non già (come dicono) della mia Casa, o della mia Persona, che si espone giornalmente senza risparmio all'azzardo, e che per inaffiare le palme della sua Cesarea Corona, mette in compromesso quante gocce ella contiene di sangue. Sacra Maestà il mio cuore non v'anelando ricchezze, ned ha sete di famose conquiste, e di fumose dignità, la certezza d'haver bene, et onoratamente servito, è la più bella ricompensa, che possa godere un animo moderato; essendo la gloria più degna delle virtuose azzioni quella d'haverle fatte. E s'inganna chi pretende assegnare a questa bella virtù premio maggiore di se stessa. Onde credami la Maestà Vostra, che l'ultimo de'miei voti consiste in // [165] poter fare argine col mio proprio cadavere alla piena dell'armi turchesche, e s'io havessi di Sansone un sol capello, di Sansone non mi mancherebbe il cuore. E nella carta dell' entrante campagna lascio alla speranza il registrare con l'inchiostro del mio sangue la verità di queste mie divotissime rimonstranze; sperando di farmi conoscere per non tralignante Nepote di quel mio Proavo Pietro [recte:Nicolao] Zerino, di cui col nome ereditò il Zelo non men Cristiano, che fedelissimo all' Austriaca grandezza; sà bene la Maestà Vostra, che egli assediato da quel mostro di valore frà gl'Ottomani diademi dico da Solimano nel recinto di Sighet dopo una illustre difesa con morte di $\frac{60}{60}$ de gl'agressori, vedendo arso la munizione da un colpo di fortuna nel maschio della più forte torre, volse colle chiavi della Piazza nel seno, e colla moglie armata al fianco // [165'] generosamente consacrare la vita alla fede di Cristo, e del suo Padrone combattendo sul muro, prima che acconsentire alle tanto larghe esibizioni di fortune progettateli da mille giuramenti dell'inimico, se voleva consegnarli d'accordo il combattuto recinto. E sappino i Censori delle mie rette operazioni, che l'unico interesse della Maestà Vostra e il Polo, a cui s'aggira tutto il disegno de' miei pensieri.

In questo mentre siano le premure di Vostra Maestà applicare intieramente alla effettiva congiunzione delle forze ausiliarie con tutta la celerità possibile; terminando una volta la contrastata dichiarazione del Generale Maresciallo con cedere più tosto qualche altro punto, che quello d'elleggere un Catolico, e sopra tutto si continui a persistere nella esclusione del Signor Marchese Elettore di Brandeburgh,^{1 2} imperoche l'augustissima sua Casa nel confidare troppe forze ad un capo // [166] di tanta autorità, e potenza, verrebbe a tirarsi un serpente affine di scacciare un rospo. Sudano ancora gocce di sangue le pareti d'Egra, che palparono fra i rubelli disegni di quel mostro d'imprestata autorità Alberto di Tritlante, quello che colli esserciti nella sua mano dispotica teneva in apprensione gelosa non meno Suezia, che l'Austria.^{1 3} Et a dire il vero il Signor Marchese di Brandeburgo non sarebbe mal atto a condurre impresa di tanta conseguenza, se egli fosse membro della Chiesa di Cristo, o Principe di positura men poderosa. Egli come Signore di ricchi Stati, di savia testa, di spiriti Marziali,

^{1 2} Brandenburgi Frigyes Vilmos, a nagy választófejedelem (1640–1688).

^{1 3} Albrecht Wallensteinről, Friedland hercegeről, a harmincéves háború híres hadvezérééről van szó, akit 1634-ben a csehországi Égerben meggyilkoltak.

e torbidi, pregno di ambizione, avido di gloria, e [!] capace ad esser braccio, e farsi capo di qualsivoglia più ardua intrapresa, conoscendosi per huomo di gran partiti, e di non minor coraggio, versato ne' maneggi dell'armi, ed affinato nelle facende politiche, che tiene vive cento pratiche frà gabinetti, e frà Padiglioni di Svezia, Polonia, e Francia, quando si vedesse // [166'] in pugno il bastone di sì possente Generalato, potrebbe attentare qualche precipitosa novità, e coll'aiuto e consiglio non meno de' Protestanti, che de' Potentati stranieri, scomporre la Polizia dell'Imperio, e dividere la Germania con rovina della grandezza Austriaca rimirata mai sempre con troppo torvi sguardi dall'Emule Potenze d'Europa, e specialmente dal rabbioso livore di Lutero, e Calvino, Magonza, e Treveri, non sò quale scongiurato pensiero vadano ostinandosi a fomentare le pretensioni dell'adunanza circa l'eleggere il supremo Comandante, mentre si viene ad inciampare in un scoglio, che può ridurre in scheggie la durissima arroganza di molti Principi Alemanni, se Brandeburgo spunta (per disavventura) il baston preteso. E ben conosce con tutto il suo vino l'Elettor di Sassonia quanto grosso abbaglio verrebbe a prender la Dieta, se innalzasse sopra de gl'Elettori il più forte, il più cervelluto, che frà tutti gl'Elettori si conti: Con queste spine dovrebbe in Consiglio della Maestà Vostra tor- // [167] mentar la pelle abbastanza sottile di Magonza, Sassonia, e Baviera, affinche apprendendo quanto pericolosa alla loro condizione può riuscire la contesa, di far grande un loro eguale, atteriti da' proprij interessi, riflettono al Laberinto, in cui si vanno chiudendo col cieco passo de' loro negociati. Riuscendo in vero una malitia da bambino agnello il disputare, quando il nemico già preme la soglia con qual bastone debba puntellarsi la porta, se con quello che agevolmente può rompersi, o con quello che men fievole ci può cader sul capo, ed opprimere. Colpo non ha dubbio da Alessandro per disciorre il Gordio delle difficoltà involupate sarebbe quello d'assicurar Vostra Maestà nella sua Persona il Generalato dell'Imperio, e coll'esempio de suoi famosi antepassati porsi in campagna, non solo per accettare gl'infelici litigi delle gare, e pretese de' Capi, ma per influire spiriti generosi, e marziali nella Nobiltà, che la sequirebbe, e ne gl'esserciti fedeli, che han per costume d'eccedere // [167'] in coraggio, quando il lor Regnante gli assiste.

La prudenza della Maestà Vostra non ha bisogno di simiglianti ricordi, ma il mio gran Zelo, e l'onore che godo di suo intimo consigliere mi comanda di non tacere quel di meglio, che Dio mi va suggerendo. Non intende il mio discorso, che la Maestà Vostra conduca la sua troppo preziosa vita a gl'azzardi di fortuna volgare, ma che pressieda in vicinanza de'suoi esserciti con savi, ed esperti Consultori d'intorno. Peroche se non dasse di piglio a' già rifiutat[i] Turena,¹⁴ Nassau,¹⁵ et Vrangell,¹⁶ non so' vedere un Conte di Spaar,¹⁷ un Palatino di Sulzbach, un Marchese di Baden,¹⁸ e gl'altri di simil taglio, quantunque sogetto di segnalato valore, siano per riuscire eguali alla dignità di Supremo Comandante, et abili a farsi ubbidire senza urtar ne' disonzi de' funesti Litigij, e puntigli, che dal principio di questo secolo nostro fin[ora] hanno attraversato le intraprese più belle della fortuna de' Cesari. // [168]

Non si lasci fratanto la Maestà Vostra persuadere per riuscibile ciò, che vanno mussitando fra denti gli stratagemmi di cotesti, che per riscuoter private sodisfazzioni mostrano di partialeggiare con francia [!], quasi che minaccino (se non si tengono contenti) dentro del sottinteso de' loro moti, voler dissegnare la Corona di Ré de Romani per le tempie del Bambino di Francia, avenga che di nessuna fortuna più tremano i Gabinetti de' Potentati Alemanni, quanto delle smoderate felicità del Ré Luigi, e piu tosto soccomberebbero ad ogni più duro partito, che a porne quatro dita di collo sotto il giogo della superiorità francese. Appena se dal sacro avello alzasse il capo Carlo Magno il Santo, troverebbe un solo de gl'otto voti, che gli promettesse l'Imperial Diadema; onde francamente m'avvanzo a dire, che (se per impossibile) la Maestà Vostra mostrasse di rinunziare all'Imperio la sua Corona // [168'] si vederebbe tutta Lamagna supplicante a' suoi piedi, accio degnasse di sostenerla.

E quali sono le tempie, che potrebbero assumerla, et assunta degnamentè portarla? Se non vogliamo addestrare la Spada della Romana Cattolica Sposa di Cristo in pugno della freneticante Eresia

¹⁴ Turenne, Henri de La Tour d'Auvergne (1611-1675), francia hadvezér.

¹⁵ Valószínű arról a Nassaui Móricról (1604-1679) van szó, akinek Amerikáról szóló könyve Zrínyi könyvtárában is megvolt. 1664-ben kapott birodalmi hercegi rangot.

¹⁶ Wrangel, Karl Gustav (1613-1676) svéd tábornok.

¹⁷ Spaar, Otto Kristof báró (1605-1668) tábornagy, a brandenburgi segélycsapatok vezéréként vett részt a szentgotthárdi csatában.

¹⁸ Badeni Lipót érgróf, a birodalmi gyűlésen őt választották a megajánlott hadak parancsnokává.

di Calvino, o Lutero, bisognerà per necessaria conseguenza riflettere a Baviera, od almeno a Neoburgo, ma questi agiati Principi et onorevoli Duchi, ah! qual cenciosa, e stropiata figura ostenterebbono di un Cesare. Chi somministrarebbe <un> il necessario tributo, perche avesse modo per sostenere l'Imperial decoro? forse i Principi d'Alemagna che mentre il Turco s'appresta bravamente per ingiottirli, doppo un anno d'arcigogoli, non sanno aprir la borsa per comprar la propria salvezza? Quanti nuovi Ré Ottocari sorgerebbero a negar il dovuto vassallaggio? Et a quali sfreggi, a quai ludibrij non rimarrebbe esposta l'imperiale // [169] autorità, e decoro? Quella autorità che appena con più scettri alla mano può rendere rispettevole l'Austriaca potenza.

Hanno baldanza è vero non può negarsi le sfrenate ambizioni di cotesti Signorotti e di grande, e di mezana condizione, che sonosi portati alla dieta per fare il bravo adosso a' Monarchi, e riscuotere dalla sconcertata positura della Cesarea Corte, illeciti vantaggi; e grazie quasi rapite. Ma se Dio benedetto assiste colle sue benedizioni alla nostra, che è sua causa, e che si spuntino le corna alla troppo insolente Luna di Tracia, non ci mancheranno fondate ragioni per ripigliare a costoro un giorno più strette, e più compassate le misure. Per ora comple accomodarsi alla condizione de' tempi comple dico slargare come per impulso di generosità, favorita la mano a conceder quello che dura necessità ci dimanda. Si dissimuli, si sopporti con flemma politica l'increanza // [169] e l'impertinenza di chi che sia Grande, tutto affine di strascinar celereamente cotestoro a spinger i loro armati, che aggiunti a' nostri, vestino in battaglia il nemico, dovendo esser la massima principale della campagna, che segue il romperlo con piene forze in una terribil giornata.

Sò che vanno meditando alcuni poco politici, e nulla maestri di guerra di stabilire un decreto non men timido che rovinoso, cioè che debbansi solamente custodire le nostre frontiere, e romper l'orgoglio all'inimico con impedirgli ogni attentabil progresso. Ma guard'Iddio, che la Maestà Vostra discenda a questa mal consigliata rissoluzione.

Peroche il Turco senza vincere, tutto vince, quando non resti vinto. Egli è un Anteo¹⁹ non favoloso, che ricupera lo smarito vigore, ogni volta che percuote col suo piede la terra. Ma noi se neghittosi passerem la campagna, al certo consumeremo gran parte del concepito essercito, e ciò // [170] seguendo (come segue mai sempre) con quale magia potremo riamassare un simile, se questo con tanti argani, e stenti, e colle diete in piedi doppo si lunghi intoppi appena si è potuto adunare. Noi se non vinciamo, siam vinti. E mentre l'inimico alloggia sul nostro tereno, si snervano le nostre forze; si perdono affatto gl'Ungheri, si consuma sino alla midolla l'erario; si pongono in disperazione i Vassalli; si scredita il puntiglio della riputazione; si avvilisce, si guasta, si disperde l'essercito. Non e questo da porre sul tavoliere della pratica le massime del flemmatico Fabio,²⁰ ma vi abbisogna la spada del rissoluto Marcello.²¹ E prima che la voracità del nemico stenda la mano a gl'acquisti, è, consiglio espresso della più raffinata prudenza, il batterlo, e dissiparlo.

Basta l'essere stati fin ora mutoli, come il figlio di Creso,²² ma poiche vediamo, com' egli, arderci dal Vastatore nemico, la Patria su gl'occhi, scioglasì pure // [170] il silenzio del cuore, e della mano insieme, prorompendo in nobil rissentimento, e rissentimento fertile d'egregie operazioni. Venga tutta l'Asia nell'Ungheria, purchè voglia la Germania mostrargli il viso, rinovaransi le memorie di Maratona. Sia però sopra di cento milla l'essercito della Maestà Vostra, che anche habbiamo memoria i milioni d'Asiatici combattenti esser rimasti nelle Campagne di Grecia, e Serse da una mal fida cimba haver elemosinato lo scampo. Le teste non si contano, ma si pesano, non chieggio quante mani habbia il nemico, ma quali. I Bulgari, i Greci, i Bossinesi, et altri villani di Tracia, oltre gl'Asiatici Timari, sono gente sforzata, abile a combatter con urli, e gridi, et a scomporre il campo, se una piena d'armi lo rompe. Gl'Albanesi cioè i ladroni d'Epiro, e di Macedonia esseranda proviggione di quelli Uscochi che funestarono il Golfo Adriatico sul principio del secol presente, et i Gianizzeri, ovvero valorosi Pretoriani

¹⁹ Anteus, a tenger és a föld istenének a fia. Legyőzhetetlen volt mindaddig, míg anyjával, a földdel érintkezett.

²⁰ Fabius Verrucosus Cunctator, Quintus, Hannibál elleni harcaiért nemcsak a Cunctator, hanem a haza pajza címet is megkapta.

²¹ Marcellus, Marcus Claudius, Hannibál elleni harcaiért a haza kardja címet kapta.

²² Croesus fiának hirtelen megszólalására lásd Zrínyi Miklósnak A török áfium ellen való orvosság c. művéből a kezdő sorokat. Ezenkívül is sok hasonló gondolat, ill. azonos gondolatmenet van a két műben.

colle milizie de'confini volon- // [171] tariamente accorse al soldo Ottomano sono il nervo dell'orgoglio d'Acmetto, e questa è quella falange, malagevole a rompersi, e meritevole de' nostri avveduti riflessi: potendo da dovero areccar [!] non poco spavento anco a chi si crede Gigante. Ma non per tanto il nemico è invincibile, massime se li cade adosso il congiunto taglio delle spade battezzate. L'ignavia, e la discordia de' Prencipi Palestini è de'vergognosi depositi del Greco, e diviso Impero hanno agevolate al Turchesco disegno le smoderate conquiste de' Regni Cristiani, onde è forza il confessare. Turcas nostra ignavia esse magnos: nostra discordia formidabiles.²³

Non distinguerebbe le nostre politiche gelosie: le gelose diffidenze, et i puntigli delle parzialità di Stato la Sabla del Sultano, se a lei toccasse d'insanguinare il filo sul Cristianesimo conculcata.

I contrarij fini, e le massime dell'Austriaca Monar- // [171'] chia, e di quella di Francia, gl'interessi de'Cattolici Romani, e del Protestante settentrione, sarebbero pur confusi, et ugualmente malmenati senza scandaglio della rabbia maumettana. A che dunque tanto rumore in dieta? mentre il fuoco che arde sù i nostri confini, ha fiamma per divorare anche il resto de'battezzati terenni. Se la Croazia (che Dio nol consenta), cadesse a farsi via non contrastata, a che termine si troverebbero le tenute di Venezia, e le riviere anche dell'opposto lido, o sia di Spagna, o della Chiesa? E pure non odo che abbastanza si capisca da gl'Europei Potentati, che militano sotto il vessillo di Cristo quel detto. Nam tua res agitur, paries cum proximus ardet Ucalegon.²⁴

Me se l'incendio, che ardendo nell'Ungheria affuma Lamagna, e fa doler gl'occhi a' confini d'Italia, paresse come troppo remoto al cannochiale di Francia, // [172] Inghilterra, et Olanda una vilippesa, e non curabile scintilla; voglano di gratia lo sguardo nelle campagne del Mediterraneo, e sappianmi dire, che cosa significhi quel grosso d'armate, che colle squadre di settanta, e più vascelli Corsari v'è predando quei mari? Sono eglino Turchi o nò costetoro [.]

Ah se spade Cristiane, o neghittose, o discordi non urtano di buon cuore, e di piena misura in questi contorni il nemico, si aspettino in breve di restar tolte in mezo, e dalla furia dell'armate navali, o da'torrenti di numerose falangi, la dove se i legni Francesi, Inghiesi, e d'Olanda si spingessero a trionfare nel Mediterraneo de'Barbareschi Ladroni, e passasser poi verso le foci del Bosforo Tracio, mentre di qua' noi si portaremo a basso, non sarebbe malagevole a fare impallidir la fronte a Bisanzio. Buon Dio! e qual più gloriosa intrapresa! ma se non arde nel cuore de'moderni Regnanti nobil sete di gloria non triviale, vi si annidi almeno non discom- // [172'] pagnato dalla prudenza il desiderio della propria conservazione. E se amano conservarsi, affettino ad unirsi, et ad unirsi prima, dico, che il commun Nemico trovandoli disuniti ad uno ad uno li rompa.

E Vostra Maestà la cui propria casa è fatta arena di Marte, deve sopra ogn' altro con provido pensiero dar qualche comportabile assetto a' disordini che corrono in questi suoi Stati, e Regni; E stringer con tutti gl'argomenti più efficaci cotesti Signori a porgerle non più in ciarle, ma in atto, mano armata, ed amica senza dilazione maggiore.

Noi siamo deboli e nudi, e il Turco già viene, dissi poco già viene; già è venuto. Vostra Maestà risolva, mentre con queste umilissime rimonstranze d'ossequiosa fedeltà implora gl'aiuti Della Cesarea Maestà Vostra.

Gróf Zrínyi Miklós igaz tanácsa a Szent Császári Felség
és a Szultán között támadt jelenlegi háború súlyos kérdéseiben

Annyi ok késztet arra, hogy Felségednek jelentsem e tartomány és a hűségemre bízott fegyverek szerencsétlen állapotját, hogy kényszerűségből egyáltalán nem törődve a politikai udvaroncok (kik kevéssé hívei a túl őszinte pennának) szemöldökhúzásaival, elhatározom minden tisztelet sárba tiprását, hogy megmentsem, s Felséged szeme elé tárjam a kendőzetlen igazságot, azért, hogy Császári Bölcsessége saját szemével látván beszédemből a szavaim által kérésrel lábai elé boruló Horvátország szükségét, s megbízná Tanácsát a fenyegető veszedelemre való mielőbbi felkészüléssel.

Minő seregekkel és hadi tartalékkal készíti elő villámait az ottomán ellenség, hogy éppen e tartományt hamvassza el! S mennyi nyomorúság és zűrzavar közepette készülnek itt a szükséges

²³ A törökök ügye a mi tunyaságunk miatt áll jól, a mi viszályunk miatt félelmetes.

²⁴ Ugyanis a te ügyedről van szó, ha a szomszéd Ucalegon háza ég. (Vö. Horatius Ep. 1, 18, 84. és Vergilius Aeneis II, 311.)

védelemre! Félek, csupán úgy tudom elbeszélni mindezt, hogy túlságosan erőtlennek látom ezeket, s túlságosan hatalmasnak amazokat, mintha a rémület hamisítaná meg szavam. Ám hogy nem páni félelem az enyém, híven bizonyítják korábbi cselekedeteim: a felperzselt mezők, feldúlt várak, kifosztott városok (bármelyek legyenek is) és lerombolt hidak, miket a legkeményebb télvíz idején is magam mögött hagytam, midőn legutóbb sok mérföldnyire behatótam az ellenség földjére, ama terület végső határáig, mit a Száva és Duna fog közre; beszélnek erről a szerencse által felkínált s az igyekezet által kikövetelt kedvező alkalmak, melyeket nem mulasztottam el; s tanúsítják, hogy legkevésbé életem megőrzéséért aggódom; azt feláldozni kész vagyok Krisztus hitéért, s Felseged szolgálatában az ottomán fegyver ellen, mely feldühödven a rája mért csapásokon, legfőképpen elpusztításom szándékával gyülekezik. Ám mivel önmagam megóvása (bármilyen módon történjék is) túlságosan egybefonódik határain megőrzésével, nem a pusztá erőre akartam bízni a törökök megfélemlítését, hanem a buzgalomra, mellyel Felseged érdekeit tartom szem előtt, midőn Felseged gondviselésére bízom kevéssé örvendetes, ám az igazságot nem sértő, igen hű tudósításaimat.

Nem tagadhatja Felseged, hogy bár az elmúlt hadjárat kedvező eseményei reménytelenné tették a Nagyvezír számára hódításainak az eljövendő évszakban való szerencsés folytatását, a magyarok hűtlenségén nekibátorodva, még inkább pedig erőink gyengeségén, s a rendkívüli lassúságon, mellyel Németország fejedelmei ama gyűlésben járnak el, mely miközben heteket és hónapokat emészt gyermekek sértődöttségben és udvari életben, előre látja a veszedelmet, de nem látja el megfelelően a védelmet ama fegyveráradattal szemben, melyet a szükséges tartozékokkal felszerelven csatarendbe állít az ellenség, hogy a sereg első feltűnésekor elárassza Magyarországot, Morvaországot, Ausztriát és Horvátországot. Már Belgrádnál hírlik, hogy Ázsia csöcseléke megkezdte a menetelést, a tatárok, s mások is, kik itt teletek, abban mesterkednek, hogy ki-kicsapjanak erről a környékről, kikre, ha az első alkalommal – míg fedezetlenül hagyják magukat – csapást remélek is mérni, minden bizonytalannal nem állhatok ellent nekik, midőn erősítést kapnak. De mit tehetek én a fegyverek ama rendkívüli sokasága ellen, mit Ahmed főserge s netán Szultánja tartalékserege jelent? Bizonyos, hogy a törökök Feje a legteljesebb békében sem vállalkozik hosszú útra százezer főnyi kíséret nélkül, mely háború idején megkétszereződik. S ha ez évben ő is megjelenik, hogy Belgrád közelében támogassa a Nagyvezírt, nem vezetne kevesebbet kétszázezer főnyi kíséretnél – a mezei sereget nem számítva.

Megbizott emberem, ki Bulgáriában időzik, jelentette, hogy menetkészen áll már százezer tímarbírtokos, negyvenezer tatár, húsz ezer udvari pénzen újonnan toborzott katona, húsz ezer a szomszédos magyarok, boszniaiak, görögök és bolgárok közül, ötezer albán, tizenötezer erdélyi, húsz ezer a havasalföldiek és moldvaiak közül és harmincezer janicsár. Összesen kétszázötvenezer főt számlálnak, köztük százezernél több az európai – közéjük értve a janicsárokat és albánokat is. Most tehát a kiválasztott és bátor férfiak (ha nem akarjuk is túlbecsülni az ázsiai csöcseléket) ily nagy tömege, ha magát jól felfegyverezné, a legnagyobb vitézségnek is ellen tudna állni, még Herkulesének is. Hogy egy 24 éves fejedelem vezetése alatt – ki járatlan a háború mesterségében és mindent feledve háremében dőzsöl – félni kell attól, hogy a Török Birodalom, mely ekkora csöcselékkel minden lépésnél önmagát éhezetté ki, félelmetes előnyomulásra képes, abban okom lenne kételkedni, ha nem tudnám, hogy Ázsia, Trákia és a Fekete-tenger bőséges élelemmel szolgál az ellenséges tábornak. S bár a kölyök disznóójában fetreng, renegátjainak karjával s Dívánja fejével végrehajthat távoli és súlyos vállalkozásokat. Nemde II. Szelim ötven szultána karjainak bilincseiben s findzái közt lerészegedve is meghódította a ciprusi királyságot, félelmetes sereggel tudott megjelenni Lepantónál, bár legyőzhette őt a keresztény Szövetség, mégis előnyomult, hogy megkaparintsza Tuniszt, s kiragadta Spanyolország hatalmából Goletta igen erős erődítményét.

Amiért is nem kevés becsben kell tartani ennek a mostani szultánnak személyét, álljon akár csapatai előtt, vagy heverjen istállóiban.

Az ellenség szándékát valóban nem lehet a tévedés veszélye nélkül tudottnak venni. Mindazonáltal valószínűleg feltehető, hogy a Csallóköz, Pozsony és Bécsújhely az általa elsősorban kiszemelt helyek, mindez pedig azért, hogy Magyarországunkat, Stájerországot és Horvátországot elszakítsa Ausztria kereskedelmétől, s imígyen kiéheztetve Győrt és Komáromot, közelebb jusson Bécs falaihoz, és behatoljon Felső-Ausztria belsejébe s a már megdézsmált Morvaországba.

Ugyanakkor minden kétség nélkül hihetjük, hogy az ellenséges sereg legjobb hadteste Csáktornya irányába nyomul előre, mely már régóta a törökök pusztító haragjának célpontjául rendeltetett. Erről

pediglen ez órában világosan megbizonyosodtam azok mozgásából, kik minden dühükkel az én teljes kiirtásomra készülnek.

Melyek eközben a mi előkészületeink oly seregek összegyűjtésében, melyek alkalmasak a győztes ottomán gőgének elfojtására s terveinek meghiúsítására? Mit tesz Bécs? S minő állapotban vannak elővárosai? Hisz éppen azt kívánja Konstantinápolyá tenni az új Mohamed! Élek a feltevéssel, hogy a legjobb erődítmények övezik, miknek készítésére a hadi építészet élelemjúsége tanít minket; hogy elegendően el van látva erős helyőrséggel, s fel van szerelve minden szükséges dologgal. Ám nem látom biztosítva – hacsak nem muskéták erejével – a külső városrészeket, s így a legtávolabbiak a támadók kényére-kedvére és fedezékül vannak hagyatva. Ha nem lehet őket megvédeni, miért tűrik, hogy álljanak még? Való igaz, hogy rossz kívánságnak tűnik csakányúttékre ítélni ezeket a pompás és büszke palotákat, melyek kincseket érnek. De bölcs az az orvos, ki a fej javáért veszni hagyja a lábát! Hogyan? Bécs erősség és város egyazon időben, fegyverekkel és élelemmel ellátva, megtetőzve mindez a polgárokkal, kiket a kényszerűség és a megszokotthoz való ragaszkodás felvértez, hogy képesek legyenek hosszú ostrom elbírására. Ah, Babilon is sok éven át bírt ezekkel, s még hasonlíthatatlanul nagyobb kiváltságokkal, mégis ostrom által győzetett le! S bevétett maga Konstantinápoly is, noha falai közt hétszáz ezer lelket számlált, midőn II. Mohamed a tengeri hadon kívül kétszáz ezer harcossal ostromolta! De legyen bár Bécs minden emberi bölcsesség határán túl biztosítva az ellenséges betöréstől, még mindig nem elegendő! És ha nem állítatik fel késedelem nélkül egy hatalmas sereg a Csallóköznek és Pozsony városának fedezésére, nem gátolhatjuk meg, hogy az ellenfél előnyös hódításokat ne tegyen, s hogy mi elzárva és bekerítve ne maradjunk. Sőt, mi több, ha Magyarország biztosítja is magát, még ez sem elég annak megakadályozására, hogy az ellenség behatoljon ide és a szomszédos tartományokba, s ez okból a katonai szükségszerűség azt tanácsolja, hogy a hadsereget itt még inkább meg kell erősíteni, ezeknek az erődítményeknek a megoltalmazása érdekében. Sok fontos dologról vagyok kénytelen beszélni, de azokról, mik következnek, óh Felség, igaz szívvel nem hallgathatok.

Mennyit jajong nyomorúságának és sürgető szorultságának szavaival e kétségbeesett tartomány [Horvátország], panaszosan kiált, szűkölködvén a mindennapi kenyérben! A katonák rongyokban járnak, s hitvány garasért koldulnak. Rend helyett a vezetők közt is ugyanazon zűrzavar uralkodik. Az engedelmisség sok helyütt frigyre lép a lázadással. Az, ki ezekben az erődítményekben parancsol, nem ismeri az engedelmisséget, az pedig, ki engedelmeskedni tudna, nem engedelmeskedhet olyan felettéseknek, kik együgyűek, s azokról a legelemibb dolgokról sincs tudomásuk, miket a helyőrséggel ellátott városokban a gyermekek is betéve tudnak. A katonaság saját inségével viaskodva, kiképzetlenül, s egymás közti háborúságban él, s nincs szabály vagy fenytés, mely kötelességük megtartására kényszerítse őket.

A hadi felszerelések oly hitványak és oly hiányosak, hogy az előjárók még a legnyugodtabb béke idején is megérdemelnék, hogy számon kérjék tőlük a gondoskodást, ha ilyen fukarul látnák el az erődítményeket. Károlyváros nemcsak e tartományok, hanem Olaszország kapuja is, s jóllehet azzal a rendkívüli fontossággal bír, mit mindenki tud, mégis olyannyira fedezetlenül és elhanyagolva áll, hogy a falak bizonyos részein (mintha Szemirámiszé lenne!) az ellenség ugyanakkor hajthatna be kocsin, amikor a várúr, szintén kocsin, éppen kihajt, s mégcsak össze sem ütköznenek. Száz és száz fogyatékoság teszi erőtlenné ezeket a helyeket, melyek miatt Ahmed fortélyal előbbre nyomulhatna. Ám a pénz rendkívüli hiánya, a vezérek ostobasága és a katonai fegyelem megromlása miatt nem javítják ki őket úgy, ahogyan a szükség a jelen pillanatban kívánja.

E megfélemlített népek, hallván, hogy a Török Birodalom minden tegezét megtölti, hogy tartalmukat a szívükbe ürtse, látván, hogy nem tűnik fel semmiféle hadsereg a szükséges kenyér- és fegyvertartalékkal, s a mohamedán szabályokat csaknem fejük fölött függeni érezvén, mindannyian a kétségbeesés szélén állnak, s a megmenekülésükről való gondoskodásra sóvárogznak, mert képtelenek újabb kemény szenvedésre. Ezért ha Felséged nem nyújt nekik valamely erős és megfelelő segítséget, a dolgok nyilvánvaló összeomlásba torkoltnak.

Én, ami a saját tisztemet illeti, nem hagyok fel csapataim megóvásával és az elégedettségük fölött való öröködéssel, kiket éhségük csillapítása és felruházásuk miatti kényszerűségből vezettem Pécs kifosztására, s azért, hogy elégedettnek lássam őket, kész vagyok még arra is, hogy saját szegény házamat is kifosztassam velük. Ám ami a helyőrségeket illeti, azt a végek generálására és az egyes helyek előjáróira hagyom, hogy ők gondoskodjanak róla, ahogyan kell. Az én váram mindazonáltal

ágyúkbán túl szegény ahhoz, hogysem az igen erős ellenség rohamainak ellenállhasson. Ezért Felséged fegyverraktáraiból esdeklem a segítséget a legszükségesebb bronzokból [ágyúcsövekből], a már annyiszor esedezett ölmon és salétromon kívül, nehogy oly kénytelenségbe kelljen jutnom, mely a múlt év őszén Érsekújvár osztályrésze volt. Beszélnem kellene itt egy ügyben, mely a császári gondoskodás érzékeny pontja, de a nem kevés tisztelet hallgatást parancsol. Ám az bizonyos, hogy az igazság erejének minden más szempont fölött kell állnia, így felhagyok az udvari ember szavával, hogy a hűséges kapitányéval tegyek hasznót, s minden tétovázás nélkül kijelentem, hogy a kitűnő tanácsos Auspergh gróf rossz kormányzónak bizonyult Felséged számára, mivel érzéketlenül hagyta tönkremenni Károlyvárost. Hozzá nem értően állandóan elhábazza a legfontosabb dolgok irányítását, valamint nem veszi észre a zavarokat és a károkat, melyek az ő vezetése alatt bekövetkeznek. S mindinkább meggyőzi magát arról, hogy ő ennek az erődítménynek a Herkulése, hogy halhatatlanná váljék benne. Tanácsosabb lenne tán elhallgatnom ezt, de az esküvés, mit szívemből adtam Felségednek, midőn ezt a tisztséget megkaptam, annak leghűbb őszinteséggel való kinyilvánítására kényszerít, hogy ha ez a háború folytatódik, akkor Auspergh leváltása, mely talán már a múltban is bölcs dolog lett volna, a jelenben a kénytelenség által tanácsoltatik, ha Felséged szívén viseli annak az erődítménynek a megmentését, melyre az ellenség legrafináltabb tervei irányulnak.

Azért, hogy Felséged minden részletről pontos tájékoztatást nyerjen, s azért, hogy méltóztassék szorgalmazni e tartomány számára az esedezett pénz-, kenyér- és fegyverbeli, valamint katonai segítséget, megbízom ilyen feladattal Péter fivérem ékeszszólását, ki olyannyira elkötelezett a folyó események irányításában. Ha Felséged hasznosnak véli támogatni őt, ezen erődítmények igazgatását és a végek vezetését, bízom abban, hogy a zűrzavaros állapotok a legrövidebb időn belül jobb irányt vesznek, a nehézségek legyőzhetők, s a bonyodalmas viszályokon és nézeteltéréseken – mik megkeserítik a legbölcsebb vezetést is – felülkerekedünk. Nem hagyhatom itt a hallgatás leplébe burkolva Kanizsa várának fölöttébb súlyos állapotját, mibe én juttattam, körös-körül véve faltörő kosokkal, azzal a szándékkal, hogy felemésszem, majd belévessem magam, mielőtt az ellenség nagy erővel, kényelmentesen a segítségére siethetne. Ez a vár, Felség, meglehetősen árnyékot vet koronája díszére, s ha már ily kedvező alkalom nyílt, nem hanyagolható el egyetlen próbálkozás sem, hogy levágjuk a fejét ennek a hidrának, mely 30 ezer császári alattvalót tart karmai között, kényszerű adózásban. Ne késlekedjék hát Felséged ellátni engem a szükséges dolgokkal – a feljegyzés szerint, mit fivérem nyújt át –, mert a késedelem a leghatékonyabb méreg, mely tönkretelheti ezt az oly szép vállalkozást, amely pedig kiegyenlítően Magyarország veszteségeit, ha szerencsés véget ér, ahogy akarom és kell is kívánnom, ha Felséged Tanácsa gyors jóváhagyással megerősít engem segítséggel.

Nem hiányoznak majd a körmönfont és szenvedélyes szófiabeszédek, melyek politikai érvek formájában összeesküsznek annak fáradozásai ellen, ki Felséged dicsőségéért verítéket s vért hullat, rábeszélve Felséged Tanácsát, hogy ne halmozza el annyi kegyvel a Zrínyi-fivéreket, mintha a nagyravágyás bűne lenne olyan feladatokért esedezni, melyek kikerülhetetlen gondokat és fáradságosan elkerülendő romlásokat hordoznak magukban.

A magyar hadak parancsnokságát, mivel Felséged engem megjutalmazott, lankadatlan igyekezettel gyakorlom Felséged legjobb szolgálatára, nem pedig (mint mondják) házaméra vagy saját személyemére, melyet kímélet nélkül, naponta kiteszek a kockázatnak, s mely hogy császári koronájának palmaágait öntözze, minden csepp vérét veszélyeztetni, amivel csak bír. Felség, az én szívem nem gazdagságra áhítozik, híres hódításokat és mulékony méltóságokat nem szomjaz. A jó és tisztességes szolgálat bizonyossága a legszebb jutalom, mit egy szerény lélek élvezhet, minthogy a vitézi cselekedetek legméltóbb dicsősége az, hogy elvégeztettek. És téved, aki ennek a szép érénynek nagyobb díjat kíván juttatni, mint önmagát. Amiért is higgye meg nekem Felséged, hogy utolsó óhajom saját holttestemmel vethetni gátat a török fegyverek áradatának, s ha Sámsonnak csak egyetlen hajszálát bírnám, nem hiányoznék belőlem Sámsonnak szíve sem. Az eljövendő hadjárat [krónikájának] lapjain a reménység pennájára bízom, hogy saját véremmel jegyezze fel legalázatosabb szemrehányásaim igazát, abban a reményben, hogy Zrínyi Péter [helyesen: Miklós] dédapámnak nem elkorcsosult unokájának tesz ismertté, kinek nevével együtt nemcsak keresztényi buzgalmat kaptam öröktől, de hűséget is az osztrák hatalom iránt. Jól tudja Felséged, hogy ő az ottomán császárok között oly nagybecsült szörnytől, Szolimántól ostromoltatván Sziget falai közt, hatvanezer támadó halálát okozó ragyogó védelem után, midőn véletlen folytán lángra lobbanni látta a lóport a legerősebb torony közepén, mellén a vár kulcsaival, s oldalán fegyverbe öltözött feleségével, a falakon harcolva inkább nemeslelkű-

en feláldozta életét Krisztus hitéért és Uralkodójáért, hogysem engedett volna a szerencse sok nyájas hivatásának, amivel az ellenség ezer esküdözése kecsgettette, ha megadta volna nekik az ostromlott várat. És jól tudják igaz cselekedeteim bírái, hogy az én minden gondolatom Felséged legfőbb érdeke körül forog.

Ezért Felséged igyekezete teljesen a kisegítő erők lehető leggyorsabb tényleges egyesítésére irányuljon, hogy befejeződjék végre a Fővezér eddig meggátolt kinevezése; s inkább más ponton engedjen, semmint abban, hogy katolikus választassék meg. Mindenekelőtt pedig maradjon továbbra is állhatatos a Márki úr, a brandenburgi választófejedelem kizárásában, mert ha Felséges Házad túl sok hatalommal ruházna fel egy ilyen nagy tekintéllyel és hatással bíró főt, kígyót szabadítana el azért, hogy elűzzön egy varangyot. Vért izzadnak még Eger falai, mik Alberto Tritlante, ama hatalmat bitorló szörny lázadó tervei miatt remegnek, ki despotikus kezében tartott seregeivel nem csekélyebb félelemben tartotta Svédországot, mint Ausztriát. Az igazat megvallva, a brandenburgi Márki úr nem lenne alkalmatlan egy oly sok következménnyel járó vállalkozás vezetésére, ha Krisztus Egyházának tagja vagy kevésbé szilárd helyzetű fejedelem lenne. Ő mint gazdag államok ura, bölcs elméjű, harcias szellemű és haragos lelkületű, ambícióval telt, dicsőségre szomjazó, képes lenne karja s feje lenni bármilyen kemény vállalkozásnak, mivel nagy elhatározásokra képes embernek ismerjük, s nem kevésbé bátornak, ki járatos a fegyverek irányításában, tapasztalt a politikai ügyekben, számos praktikát folytatva Svédország, Lengyelország és Franciaország miniszteri kabinetjeiben és hadvezéri sátraiban. Ám ha kezében érezné az oly nagy hatalmat jelentő fővezéri pálcát, megkísérelhetne valamely veszélyes változtatást, s mind a protestánsok, mind az idegen hatalmak segítségével és tanácsára megbonthatná a Birodalom politikai rendjét, s megoszthatná Németországot, romba döntvén az Osztrák Ház nagyságát, mit mindig is túl ferde szemmel néztek Európa versengő hatalmai, főképpen pedig a haragosan gyűlölködő Luther és Kálvin, Mainz és Trier. Nem tudom, mily eszeveszett elgondolás folytán szítják makacsul a gyűlés követelődzéseit a fővezér kiválasztását illetően, miközben olyan kemény sziklába ütköznek, mely sok német fejedelem elbizakodottságát szilánkokká zúzhatja, ha a brandenburgi (szerencsétlenség folytán) elnyeri a kért pálcát. És jól tudja – minden borával együtt – Szászország választófejedelem, hogy milyen hatalmas hibát követne el a diéta, ha a választófejedelmek közül a legerősebbet és a legeszesebbet emelné a többi választófejedelem fölé. Ezzel a tüskével kellene Felségednek megsiklandoznia Mainz, Szászország és Bajorország urainak meglehetősen érzékeny bőrét, hogy ezek tudomást szerezvén arról, mily veszélyes lehet helyzetükre egy velük egyivású nagyra tételének a kísérlete, saját érdekeiket féltve töprengenek el azon a labirintuson, amelybe tárgyalásaik elvakult lépéseivel önmagukat bezárják. Mert egy gyermek bárány oktalanságának bizonyul azon vitázni, hogy milyen bittal kellene kitámasztani az ajtót, amikor az ellenség már a küszöböt tapodja, hogy vajon azzal, amelyik könnyen törik, vagy azzal, amelyik erőtlenebbül esik a fejre és üti meg azt. Nagy Sándor óta nem kétséges, hogy a bonyodalmas nehézségek gordiuszi csomóját úgy kellene megoldani, hogy Felséged saját személyében biztosítsa a Birodalom fővezérségét, s híres elődei példájával hadba menjen. Nemcsak azért, hogy lecsillapítsa a versengők szerencsétlen viszályait és a vezérek követelődzéseit, hanem hogy befolyásolja a lelkes és harcias lelkeket a Felségedet követő nemesség között, s a hűséges hadakat, melyek szokás szerint bátrabbá válnak, amikor Uralkodójuk velük van.

Felséged bölcsességének nincs szüksége emlékeztető példákra, de az én nagy buzgalmam, s az a megtiszteltetés, mit Felséged belső tanácsadójaként élvezek, azt parancsolja, hogy ne hallgassak arról, mit Isten sugalmaz nekem. Beszédemmel nem azt szándékozom elérni, hogy Felséged a köznapi szerencse veszélyeinek tegye ki túlságosan is becses életét, hanem azt, hogy bölcs és tapasztalt tanácsadóktól körülveve, csapatai közeléből irányítson. Így tehát, ha nem nyeri meg magának a már visszautasított Turenne-t, a Nassauit és Wrangelt, nem tudom elképzelni, hogy egy Spaar grófja, egy Sulzbach palatinusa, egy Baden márkija. és más hozzájuk hasonlók – bármennyire kiváló értékekkel bírnak is – mennyire bizonyulhatnak megfelelőnek a fővezéri méltóságra, és képesek lennének-e engedelmeséget követelni anélkül, hogy bele ne ütköznének azoknak az elzomorító viszályoknak és sértődéseknek a hálójába, amelyek e század kezdetétől mindmostanáig megghiúsították a császárok legszebb vállalkozásait.

Ne higgye hát el senkinek Felséged, hogy megvalósítható, mit azon furfangosok mormolnak fogaik közt, kik saját megalégedésük elérése érdekében úgy kacérkodnak Franciaországgal, mintha cselekedeteik burkolt szándéka a fenyegetőzés lenne, s ha nem elégtik ki követeléseiket, úgy tesznek, mintha

a rómaiak királyának koronáját Franciaország gyermekének [ti. XIV. Lajosnak] homlokára akarnák juttatni; pedig a német hatalmak kabinetjei semmiféle végzettől nem félnek jobban, mint Lajos király mértéktelen sikerétől, s inkább alávetik magukat bármely kemény határozatnak, hogysem nyakukat a francia fennhatóság igájába hajtsák. Ha a szent sírból felemelné fejét Nagy Károly, a Szent, aligha találna a nyolcból egyetlen szavazatot is, mely néki engedné a császári koronát. Ezért őszintén azt bátorkodom mondani, hogyha (jóllehet ez lehetetlen) Felséged úgy tenne, mintha lemondana a Birodalom koronájáról, egész Németországot esedezni látná a lábai előtt, hogy méltóztassék megtartani azt.

S mely fők azok, kik feltehetnék, s fejükön méltóan viselhetnék azt? Ha nem akarjuk Krisztus Jegyesének, a Római Katolikus [Egyháznak] kardját Kálvin és Luther őrgönggő eretnekségének kezében élesíteni, szükségszerűen Bajorországra kell gondolnunk, de legalábbis Neoburgra. De ezek a tehetős fejedelmek és tiszteletreméltó hercegek óh, mily koldusnak és nyomorultnak mutatkoznának császárként! Ki adná meg a szükséges adót, hogy mód legyen fenntartani a császári méltóságot? Tán Németország fejedelmei, akik miközben a török arra készül, hogy elnyelje őket, egy képtelen ötlettel elfecsérelt év után sem képesek arra, hogy saját megmentésük érdekében kinyissák az erszényüket? Hány új Ottokár király támadna, hogy megtagadja a köteles vazallusságot? S mennyi gyalázatnak és gúnynak lenne kitéve a császári tekintély és méltóság? Az a tekintély, amely alig több hatalommal a kezében tiszteletet ébreszthet az osztrák hatalom iránt.

Önhittek, s valóban nem lehet tagadni ezeknek a tehetős vagy kevésbé tehetős uralkodóknak féktelen ambícióit, akik azért vitették magukat a tartományi gyűlésbe, hogy jónak mutatkozzanak a monarchák között, s hogy a császári udvar nehéz helyzetét kihasználva méltatlan előnyökhöz és szinte kioroszakolt kegyekhez jussanak. De ha a kegyelmes Isten áldásával kísérő ügyünket, mely az övé is, s ha letörjük Trákia Holdjának túlságosan is pökhendi szarvát, nem hiányoznak majd a megalapozott érvek, hogy egy napon szorosabbra és mértékletesebbre húzzuk a gyeplőt. Most azonban az idő szavához kell alkalmazkodni, mondom, úgy kell megereszteni a gyeplőt, mintha nemeslelkű indulattól vezérelve tennénk azokat az engedményeket, melyeket a nehéz kényszerűség kíván tőlünk. Politikus közönnyel hallgassuk és tűrjük el a Nagyok bármelyikének szemtelenségét és arcátlanságát, hogy őket sebesen fegyvereseik elindítására szorítsuk, kik a mieinkhez csatlakozva csatába kényszerítsék az ellenséget; mert a hadjáratnak, mely következik, az kell legyen a fő célja, hogy egy szörnyű napon teljes erővel szétzúzzuk azt.

Tudom, hogy néhányan, kik nem politikusok, s egyáltalán nem mesterei a háborúnak, azon elmélkednek, hogy olyan rendeletet hozzanak, amely legalább annyira megakuvó, amennyire káros. E szerint nekünk csak saját határainkat kell megóvnunk, s az ellenség önhittségét minden várható előrenyomulásának megakadályozásával kell megtönnünk. De adja Isten, hogy Felséged elvesse ezt a rossz tanács sugallta megoldást!

Mert a török, anélkül, hogy győzne, mindig győz, hacsak nem marad legyőzött. Benne a mesebeli Anteusz öltött valóságos testet, aki mindannyiszor visszanyeri erejét, mikor lábával a földet érinti. Mi azonban, ha tynán folytatjuk a hadjáratot, bizonyosan elemészttjük a meglevő sereg nagy részét, s erre következő (ahogy következik mindig), vajon mily varázslattal tudunk újra hasonlót összegyűjteni, mikor ezt is csak annyi ügyel-bajjal, fáradozással, s folyamatosan gyűlésező diéták jóvoltából ily nagy akadályok után is alig tudtuk összehívni. Mert ha mi nem győzünk, legyőzetünk! S miközben az ellenség földünkön tanyázik, erőink elgyengülnek, a magyarok végképp elvesznek, a kincstár az utolsó morzsáig felemészttődik, a vazallusok kétségbe esnek, jó hírnevünk elenyészik, s bátorságát veszti, felbomlik és szétszóródik a hadsereg. Ezúttal nem a taktikázó Fabius megfontoltságait kell a gyakorlatba ültetni, hanem itt a határozott Marcellus kardjára van szükség. S mielőtt az ellenség mohó keze hódítón kinyúlna, a legelmésebb bölcsesség tanácsa szerint le kell őt verni, s szét kell zúleszteni.

Elég volt eddig némának lenni, mint Croesus fia, de midőn – mint ő – saját szemeinkkel látjuk a pusztító ellenség által felégetni hazánkat, oldódjék fel végre a szív némasága, s vele együtt a kéz tértelensége, törjünk ki nemes méltatlankodásban, mely a jeles cselekedetek termékeny méltatlankodása! Jöjjön bár egész Ázsia Magyarországra, ha Németország szembe akar nézni vele, meg fog ismétlődni Marathon példája. Legyen bár százezer fölött Felséged serege, ám tudunk harcoló ázsiaiak millióiról, kik Görögország csatamezőin maradtak, s tudjuk, hogy Xerxes egy törekeny hajóval könyörögte ki a menekülést. A fejek nem számláltnak, hanem megmértnek. Nem kérdem, hány kart számlál az ellenség, de a bolgárok, görögök, boszniaiak és Trákia többi lakója – az ázsiai tímárbirtokosokon kívül

– kényszerített népség, mely képes ordításokkal és kiáltásokkal harcolni, ám rögtön összezavarodik, ha valaki felfegyverkezve megbontja a csatarendet. Az albánok, azaz Epirusz és Macedónia tolvajai, ama uszkókok kárhozatos csapatai, kik e század elején gyászba borították az Adriai-öblöt, a janicsárok, vagyis a rátermett pretoriánusok a határőrökkel, kik önkéntesen álltak az ottomán zsoldba, teszik önhitté Ahmedet. Ez a nehezen áttörhető falanksz alapos figyelmet érdemel, mert nem kevés félelmet kelthet még abban is, ki óriásnak hiszi magát. De az ellenség mégsem legyőzhetetlen, főképpen akkor nem, ha a keresztény kardok együttesen sújtanak le rá. A palesztínai [keresztes] fejedelmek restsége és viszálykodása, a görög [császárság] szégyenletes magamegadása és birodalma megosztottsága miatt tudott a török ily mértéktelen hódításokat elérni a keresztény királyságokban, ezért meg kell vallanunk: Turcas nostra ignavia esse magnos: nostra discordia formidabiles.

A szultán szablyája nem tenne különbséget köztünk politikai viszályaink, féltékeny gyanakvásunk, valamint az államokban fennálló megosztottság szerint, ha módja nyílna az eltiport kereszténység vérében megfürdetni kardját.

Az osztrák és a francia monarchia ellentétes céljai és elvei, a római katolikusok és az északi protestantizmus érdekei kétségkívül egyaránt összezavarodnának és a mohamedán harag áldozatául esnének. Mire való hát akkor a zúgolódás a tartományi gyűlésben, mikor annak a tűznek, mely a mi határainkon ég, elegendő lángja van ahhoz, hogy eleméssze a földi keresztények maradékát is? Ha (Isten óvjon ettől) Horvátország elesne és szabaddá tenné az utat, milyen helyzetbe kerülnének Velence birtokai és a szemközi tengerpart, avagy Spanyolország és az Egyház földjei? És mégsem hallom, hogy a mondottakat megértenék az európai hatalmasságok, melyek Krisztus lobogója alatt fegyverkeznek. Nam tua res agitur, paries cum proximus ardet Ucalegon.

De ha az a tűzvész, mely Magyarországon égve füsttel borítja el Németországot és könnybe lábasztja Olaszország szomszédainak szemét, túlságosan távoli, lebecsülendő és elhanyagolható szikrának tűnne Franciaország, Anglia és Hollandia messzelátója számára, vessék az Isten szerelmére tekintetüket a Földközi-tenger vidékére, s mondják meg nekem, mit jelent a fegyvereknek az a hatalmas tömege, mely hetvennél több kalóz hadihajóval pusztítja ezeket a tengereket? Törökök ők, vagy tán nem azok?

Ah, ha a tunya és viszálykodó keresztény kardok nem sújtanak le szívvel-lélekkal és teljes erővel ezen a környéken az ellenségre, rövid időn belül készüljenek fel arra, hogy kettétöri őket a hajóhadak dühödő rohama, vagy a hatalmas sokaság áradata, holott ha a francia, angol és holland hajók előrenyomulnának, hogy a barbár tolvajokat legyőzzék a Földközi-tengeren, majd a trákiai Boszporusz-öböl felé haladnának, miközben mi innen levonulnánk, nem kerülne sok fáradságba Bizánc homlokának elsápasztása. Jóságos Isten! S van-e ennél dicsőbb vállalkozás! De ha az újkori uralkodók szívében nem ég a nem közönséges dicsőség nemes szomja, lakozzék benne legalább saját megőrzésüknek bölcsesség-sugallta óhaja. És ha meg akarják menteni az életüket, igyekezzenek összefogni, s azt mondom, hogy minél előbb egyesüljenek, mert a közös ellenség – ha szétszóródva találja – egyenként semmisíti meg őket.

Felségednek pedig, kinek háza Mars mezejévé lett, mindenekelőtt előrelátó gondoskodással megnyugtató rendet kell teremtenie a viszálykodásokban, melyek államaiban és országaiban tombolnak. És a leghatékonyabb érvek összességével kell arra kényszerítenie ezeket az urakat, hogy ne fecsegenek többé, hanem fegyvert szorító és baráti jobbjukat – további késlekedés nélkül – cselekvésre nyújtsák.

Erőtlenek és pőrék vagyunk, pedig a török már jön, sőt kevés, ha azt mondom, már jön, hiszen már itt van! Döntsön hát Felséged, mialatt én hódolat teljes hűségem legalázatosabb szemrehányásaival esedezem Császári Felséged segítségéért.

(Fordította: *Pintér Judit*)